

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ЦЕНТР ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ

"Затверджую"

Директор Центру гуманітарної освіти

НАН України

д. філос. н. професор

Вижко В.А.

Робоча програма
підготовки докторів філософії в аспірантурі Інститутів НАН України
компетентності "Філософія науки та культури"
галузь науки 03 – Гуманітарні науки
за спеціальністю – 033 філософія

Розробники:

д. філос.н., професор, директор ЦГО НАН України

/В.А. Рижко/

к.філос.н., доцент

/В.П. Драпогуз/

д.філос.н., професор

/М.Ю. Савельєва/

д.філос.н., доцент

/С.В. Таранов/

д.філос.н., професор

/О.С. Кирилюк/

д.філос.н., доцент

/С.В. Жеребкін/

Робочу програму розглянуто і схвалено на засіданні Вченої Ради Центру гуманітарної освіти НАН України

Протокол № 5 від «24» грудня 2024 р.

Директор ЦГО НАН України /В.А. Рижко/

<p>Інститут зоології ім. І.І Шмальгаузена; Інститут чорної металургії ім. З.І. Некрасова (м. Дніпро) Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного; ДНУ Центр інноваційних медичних технологій НАН України; Інститут молекулярної біології і генетики НАН України; Інститут мікробіології і вірусології ім. Д. К. Заболотного; Інститут фізіології рослин і генетики; ДНУ «Центр проблем морської геології, геоекології та осадового рудоутворення»; НЦ Аерокосмічних досліджень Землі інституту геологічних наук НАН України ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України» (м. Одеса)</p>	<p>Кирилюк О.С. – д.філос.н., професор</p>
<p>Інститут фізики конденсованих систем НАН України; Інститут народознавства НАН України; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України; Фізико-механічний інститут ім.Г.В. Карпенка НАН України; Інститут прикладних проблем механіки і математики ім. Я.С.Підстригача НАН України; Інститут екології карпат НАН України</p>	<p>Карась А.Ф. – д.філос.н., професор Гапон Н.П. – д.філос.н., професор Поцюрко О.Ю. – к.філос.н., доцент</p>
<p>Інститут радіофізики та електроніки ім. О.Я. Усикова; Радіоастрономічний інститут НАН України; Фізико-технічний інститут низьких температур ім.Б.І.Веркіна; Інститут проблем кріобіології і кріомедицини НАН України; ДНУ «Науково-технологічний комплекс «Інститут монокристалів» НАН України; ННЦ «Харківський фізико-технічний інститут НАН України» Інститут енергетичних машин і систем ім. А.М. Підгорного</p>	<p>Жеребкін С.В. – д.філос.н., доцент Жеребкіна І.А. – д.філос.н., професор Білецький І.П. – к.філос.н., доцент</p>

Робоча програма підготовки докторів філософії стосується навчання аспірантів в Інститутах НАН України і є складовою ОНП підготовки докторів філософії усіх спеціальностей (фізико-технічних і математичних, хімічних і біологічних та соціально-гуманітарних наук).

Фахівець рівня – доктор філософії.

За спеціальністю – 033 філософія.

Галузь науки – 03 Гуманітарні науки

Освітній рівень: III (освітньо-науковий) рівень вищої освіти.

Кваліфікація: доктор філософії в галузі фізико-технічних і математичних наук; хімічних і біологічних та соціально-гуманітарних наук.

З узагальненим об'єктом діяльності: наука, культура, вища освіта.

З нормативним терміном навчання (денна форма): один рік.

Ця програма встановлює:

Оволодіння загальнонауковими (філософськими) компетентностями, спрямованими на формування системного наукового світогляду, методологічної культури науковця, його креативного мислення, філософського осмислення шляхів формулювання нових ідей, історичного досвіду розв'язання проблем в галузі дослідницько-інноваційної діяльності, професійної наукової етики, необхідності теоретичного і практичного усвідомлення науковцем своєї історичної місії в розв'язанні соціальних, економічних, технічних і гуманітарних проблем людського буття сьогодення та майбутнього;

Нормативний обсяг та рівень засвоєння знань з філософії у процесі підготовки аспірантів у Інститутах НАН України відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційного рівня доктор філософії за спеціальністю навчання;

Форми проміжної і підсумкової атестації.

Успішне виконання робочої програми є однією з необхідних підстав для присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі відповідних наук.

1. Загальні відомості

Найменування показників	Характеристика дисципліни за денною формою навчання
Вид дисципліни	навчальна
Мова викладання, навчання	українська
Загальний обсяг кредитів / годин	6/180
Курс	1
Семестр	2
Кількість змістових модулів	4
Обсяг кредитів	6
Обсяг годин, в тому числі:	180
Лекції	51
Семінарські заняття	64
Самостійна робота	65
Форма підсумкового контролю	Іспит

2. Мета та завдання навчальної дисципліни.

У результаті вивчення навчальної дисципліни аспірант повинен знати:

1) існуючі концепції взаємозв'язку філософії і науки, історію розвитку та формування наукових картин світу; критично-креативні дискусії з питань впливу філософії на науку, а також науки на філософію;

2) особливості теорії пізнання, взаємозв'язок міфологічних, релігійних, мистецьких поглядів в пізнавальному процесі, формуванні креативного мислення вченого, основні дискусії з цього приводу;

3) теоретичні тлумачення соціальних процесів, їх вплив на розвиток науки та концепції зворотнього впливу науки, техніки на соціальні процеси;

4) основні концепції методології та етики науки;

5) основні категорії філософії науки, типологічні характеристики основних концепцій, що описують розвиток наукового знання;

6) основні підходи до побудови логічно несуперечливих і обґрунтованих наукових концепцій;

7) співвідношення раціонального та ірраціонального, логіки та інтуїції, відкриття і обґрунтування в науковому пізнанні;

вміти:

1) застосовувати в своїй науково-дослідницькій діяльності теорії філософського світогляду: еволюційну та революційну, синергетичну, поліваріантну, плюралістичну, толерантність тощо;

2) використовувати знання сучасної і традиційної логіки, методи і методології розв'язання проблем конкретних тем дослідницької роботи, критично оцінювати існуючі наукові здобутки;

3) здійснювати свою наукову діяльність, дотримуючись наукової професійної етики, громадянську позицію, сприяти дотриманню професійної етики науковим загалом;

4) викласти в формі реферату філософські питання напрямку дисертаційного дослідження;

5) критично оцінювати явища і факти псевдонаукових і паранаукових досліджень.

3. Програма навчальної дисципліни.

Змістовний модуль 1. Філософія і наукове пізнання: проблеми, еволюція.

Теми	Назва теми	Кількість годин		
		Лекції	Семинари	Самост. робота
Тема 1.	Людина, світ, культура, наука, філософія	3	4	4
Тема 2.	Історія філософії і засади формування мислення вченого: давній схід, античність, доба європейського середньовіччя	6	4	4
Тема 3.	Класична філософія і класична наука	3	4	4
Тема 4.	Некласична філософія і некласична наука	3	4	4
Тема 5.	Школи і тематичні напрямки в філософії XX - XXI ст. і постнекласична наука	3	4	4
Тема 6.	Основні етапи розвитку філософії в Україні: наука і національна культура	3	4	4

Змістовний модуль 2. Онтологія, гносеологія, феноменологія - світоглядно - методологічна основа наукового пізнання.

Теми	Назва теми	Кількість годин		
		Лекції	Семинари	Самост. робота
Тема 7.	Онтологія	3	4	4
Тема 8.	Культурно-екзистенційні виміри гносеології	3	4	4
Тема 9.	Феноменологія	3	4	4

Змістовний модуль 3. Філософія і історія культури

Теми	Назва теми	Кількість годин		
		Лекції	Семинари	Самост. робота
Тема 10.	Філософія історії і світорозуміння.	3	4	4
Тема 11.	Соціальна філософія	3	4	5
Тема 12.	Філософія культури	3	4	4

Змістовний модуль 4. Філософія науки і практика науково - дослідної діяльності.

Теми	Назва теми	Кількість годин		
		Лекції	Семинари	Самост. робота
Тема 13.	Методологія і методи природничих і технічних, соціогуманітарних наук	3	4	4
Тема 14.	Праксеологія науки.	3	4	4
Тема 15.	Етика науки	3	4	4
Тема 16.	Вчений в глобалізованому світі.	3	4	4
Всього годин:				180

4. Структура навчальної дисципліни

Лекції

- Тема 1. Людина, світ, культура, наука, філософія.
- Тема 2. Філософія як школа мислення. Історико-філософські засади формування мислення вченого.
- Тема 3. Основні етапи розвитку філософії в Україні: наука, культура.
- Тема 4. Онтологія, гносеологія, феноменологія.
- Тема 5. Культурно-екзистенційні виміри гносеології.
- Тема 6. Методологія наукового пізнання.
- Тема 7. Філософія історії і світорозуміння.

Семінари

Практичне закріплення лекційного матеріалу та наукові доповіді аспірантів пов'язані з темами лекцій.

До теми 1. Людина, світ, культура, наука, філософія.

1. Відношення «людина-світ» як філософсько-світоглядна проблема. Поняття світогляду, його структура і функції.
2. Передумови виникнення філософського знання. Міфологія як тип світогляду. Особливості релігійного світогляду. Релігія, наука, культура.
3. Філософія і наука. Філософія: єдність знання і мудрості.
4. Філософія в системі духовної культури людства.

До теми 2. Філософія як школа мислення. Історико-філософські засади формування мислення вченого.

1. Передумови виникнення філософії в Стародавній Індії. Релігійно-філософські вчення: брахманізм, буддизм, індуїзм.
2. Зародження філософії у Стародавньому Китаї. Конфуцій про людину та її виховання. Даосизм про начала буття і ідеал мудреця.
3. Передумови виникнення античної філософії, її своєрідність і становлення.
4. Філософія Середньовіччя. Теоцентризм: Тертуліан, А. Аврелій. Вчення Фоми Аквінського про співвідношення віри і розуму, про подвійність істини. Номіналізм і реалізм.
5. Філософія епохи Відродження і Нового часу. Реформація як соціально-культурне явище. Вчення Ф. Бекона та Р. Декарта про метод. Просвітницькі погляди Вольтера, Руссо, Гете.
6. Класична німецька філософія. Філософія І. Канта, Г. Гегеля, Фейєрбаха: проблеми пізнання, методу і моралі.

7. Марксистська філософія: соціально-економічні і філософські засади. Проблема відчуження і гуманізму. Історична доля філософії марксизму.
8. Філософія позитивізму, екзистенціалізму і філософія постмодерну.

До теми 3. Основні етапи розвитку філософії в Україні: наука, культура.

1. Філософська думка в Україні. Філософські ідеї в культурі Київської Русі XI - XIII ст. Філософські погляди Г. Сковороди, Т. Шевченка, М. Костомарова.
2. Соціально-філософські погляди І. Франка, Л. Українки, М. Драгоманова.
3. Українська соціально-філософська і наукова думка (філософські ідеї В. Вернадського, М. Грушевського, Д. Чижевського, М. Амосова, О. Богомолець, Є. Патона, В. Глушкова та ін..)
4. Етико-онтологічна проблематика в українській релігійній філософії (П. Юркевич, М. Гоголь).
5. Актуальні проблеми української філософії: Київська світоглядно-філософська школа (аналіз творчих здобутків П.В. Копніна, В.І. Шинкарука, М.О. Парнюка, С.Б. Кримського, І.В. Бойченка, І.В. Бичка, М.В. Поповича, Є.М. Андроса та ін..)

До теми 4. Онтологія, гносеологія, феноменологія.

1. Діяльність як універсальний спосіб людського буття і освоєння світу. Структура діяльності. Потреба і інтерес, ціль і цінність в структурі діяльності. Діалектика мети і засобів.
2. Форми освоєння світу людиною: духовно-практична, предметно-практична і духовно-теоретична діяльність.
3. Свідомість як соціокультурний феномен. Концепції свідомості в історії філософії і в сучасній філософії. Свідомість і мова. Самосвідомість, підсвідомість, надсвідомість.
4. Діяльність і життєвий шлях людини. Філософія екзистенціалізму: проблема свободи, сутності і існування.

До теми 5. Культурно-екзистенційні виміри гносеології.

1. Умови і можливості людського пізнання. Способи та форми взаємодії суб'єкта та об'єкта у пізнанні.
2. Методи, форми, рівні пізнання. Методологічна свідомість (В. Лекторський, М. Мамардашвілі). Чуттєве і раціональне. Відчуття, уявлення, поняття. Поняття досвіду і поняття досліду. Інтуїція та раціональне мислення. Емпіричний та теоретичний рівні пізнання. Логіка відкриття та логіка обґрунтування знання.
3. Логіко-поняттєвий апарат пізнання. Мова наукового пізнання. Логічні

прийоми (індукція, дедукція, аналіз, синтез, порівняння), поняття, судження, умовиводи та категорії пізнання. Поняття теорії (С. Кримський). Ідея пізнання. Гіпотеза. Концепти та концептуалізація (Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі, С. Нератіна), Ідеали наукового пізнання. Соціокультурні та внутрішньонаукові норми пізнання (Т. Кун, Р. Мертон).

4. Істина в науці. Поняття верифікації та фальсифікації наукових теорій та концепцій (К. Поппер). Постметафізичне концептуальне мислення: опозиції теорія - сценарій, метод - дискурс, поняття - метафора, істина - консенсус. Науково-дослідні програми та їхні історичні типи. Поняття науково-дослідної програми (І. Лакатос). Вплив історичних та соціокультурних факторів на пізнання. Поняття парадигми наукового пізнання. Наукове співтовариство як носій парадигм наукового пізнання (Т. Кун). Комунікативні, знаково-семіотичні та дискурсивні виміри наукового пізнання. Пізнання і навчання. Навчання як набуття символічного інтелектуального капіталу.

До теми 6. Методологія наукового пізнання.

1. Категорії як шаблі пізнання та універсальні форми означення предметного світу. Основні філософські категорії: сутність і явище, необхідність, випадковість, форма і зміст, можливість і дійсність, кількість і якість, протиріччя, заперечення та ін.
2. Поняття закону. Категорії «закон» і «хаос». Синергетика: від хаосу до порядку. Значення синергетики в формуванні нового світорозуміння.
3. Поняття методу і методології. Філософська методологія і наукова діяльність. Метод сходження від абстрактного до конкретного, логічного і історичного та ін.
4. Основні процедури наукового дослідження: спостереження, вимірювання експеримент, аналогія, моделювання, інтерпретація та ін. Ідеали та норми наукового методу.
5. Методологічні засади класичної, некласичної та постнекласичної науки. Історична школа в філософії науки (К. Поппер, Т. Кун, І. Лакатос, І Фейерабенд).

До теми 7. Філософія історії і світорозуміння.

1. Історичний процес і суспільство як проблема філософії історії. Проблема типологізації суспільно-історичного процесу.
2. Цивілізації, епохи та формації у розвитку суспільства. Інформаційне суспільство.
3. Суспільство і культура. Історія як діалог культур. Поняття національної культури. Національна культура і культура нації. Історичні умови формування української культури.

4. Суспільний ідеал і прогрес. Революції і реформи в історії. Проблема критерію суспільного розвитку.
5. Суспільство і природа. Поняття ноосфери. Глобальні проблеми сучасності, їх генезис та шляхи вирішення,
6. Проблеми сучасної загальноцивілізаційної ситуації. Місце України в загальноцивілізаційному і геополітичному процесі.

ОСНОВНІ ПРАЦІ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА СПІВБЕСІДУ

При підготовці до складання кандидатського іспиту з філософії в ІДГО НАН України кожен аспірант має опанувати дванадцятьма (12) нижче наведеними працями і пройти за ними співбесіду.

Аспіранти мають право на альтернативний вибір однієї з праць кожного пункту.

I.

А) АРИСТОТЕЛЬ. МЕТАФИЗИКА. - КНИГИ 1,2 И 4 // АРИСТОТЕЛЬ. СОЧИНЕНИЯ: В 4-Х Т. - Т. 1.-М., 1976. -С. 65-99,119-144

Б) АРИСТОТЕЛЬ. ПОЛИТИКА. - КНИГИ 1,2// АРИСТОТЕЛЬ. СОЧИНЕНИЯ: В 4-Х Т. - Т. 4.-М., 1983.-С. 376-423

II.

А) ФОМА АКВИНСКИЙ. ЕСТЕСТВЕННАЯ ТЕОЛОГИЯ. МЕТАФИЗИЧЕСКАЯ ТЕОРИЯ БЫТИЯ И ТЕОРИЯ ПОЗНАНИЯ // АНТОЛОГИЯ МИРОВОЙ ФИЛОСОФИИ: В 4-Х Т. - Т.1.- 4.2. - М., 1969. - С. 824-837

Б) АВГУСТИН АВРЕЛИЙ. БОГ, ПРИРОДА, ЧЕЛОВЕК, ВЕЧНОСТЬ И ВРЕМЯ // АНТОЛОГИЯ МИРОВОЙ ФИЛОСОФИИ: В 4-Х Т. - Т.1.- 4.2. - М., 1969. - С. 582-605

В) ОККАМ УИЛЬЯМ. ВИДЫ ЗНАНИЯ. УНИВЕРСАЛИИ // АНТОЛОГИЯ МИРОВОЙ ФИЛОСОФИИ: В 4-Х Т. - Т.1.-Ч.2. -М, 1969. -С. 891-907

III.

А) ЛОКК ДЖ. ДВА ТРАКТАТА О ПРАВЛЕНИИ. - КН. 2. - КЛ. V, УП-ХІП // ЛОКК ДЖ. СОЧИНЕНИЯ: В 3-Х Т. - Т.2. - М., 1988. - С. 276-291,306-356, 362-365

Б) МОНТЕСКЬЕ Ш.Л. О ДУХЕ ЗАКОНОВ // МОНТЕСКЬЕ Ш.Л. ИЗБРАННЫЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ. - М., 1955; АНТОЛОГИЯ МИРОВОЙ ФИЛОСОФИИ: В 4-Х Т. - Т.2 (ФРАГМЕНТЫ).- М., 1970.- С. 536-545

В) РУССО Ж.Ж. О ПРИЧИНАХ НЕРАВЕНСТВА. ОБ ОБЩЕСТВЕННОМ ДОГОВОРЕ (ФРАГМЕНТЫ) // АНТОЛОГИЯ МИРОВОЙ ФИЛОСОФИИ: В 4-Х Т. - Т.2. - М., 1970. - С. 560-574

IV.

А) КАНТ И. КРИТИКА ЧИСТОГО РАЗУМА. ПРЕДИСЛОВИЕ КО Н-МУ ИЗДАНИЮ. ВВЕДЕНИЕ (О РАЗЛИЧИИ ЧИСТОГО И ЭМПИРИЧЕСКОГО ЗНАНИЯ) // КАНТ И. СОЧИНЕНИЯ. - Т.3. - М, 1964

Б) ГЕГЕЛЬ. ЭНЦИКЛОПЕДИЯ ФИЛОСОФСКИХ НАУК (РЕЧЬ ГЕГЕЛЯ ПРИ ОТКРЫТИИ ЧТЕНИЙ В БЕРЛИНЕ. ВВЕДЕНИЕ § 1-18) // ГЕГЕЛЬ Г.В.Ф. ЭНЦИКЛОПЕДИЯ ФИЛОСОФСКИХ НАУК.-Т.1. НАУКА ЛОГИКИ.-М, 1974.-С. 79-106

В) ФЕЙЕРБАХ Л. ОТНОШЕНИЕ К ГЕГЕЛЮ // ФЕЙЕРБАХ Л. ИСТОРИЯ ФИЛОСОФИИ: В 3-Х Т. - Т.3. - М., 1967. - С. 373-389

V.

- А) СМИТ А. О НАИЛУЧШИХ ПОЛИТИКО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМАХ // СМИТ А. ИССЛЕДОВАНИЕ О ПРИРОДЕ И ПРИЧИНАХ БОГАТСТВА НАРОДОВ. - КН. 5. - М., 1962 (АБО: М., 1995 Р.- КН. 4-5)

VI.

- А) ИЛЛАРИОН КИЕВСКИЙ. ПРОИЗВЕДЕНИЯ (СЛОВО О ЗАКОНЕ И БЛАГОДАТИ) // АНТОЛОГИЯ МИРОВОЙ ФИЛОСОФИИ. МЕТОДИЧЕСКИЙ СБОРНИК ФИЛОСОФСКИХ ТЕКСТОВ. - Т. К-4.1. - М.л. 1991. - С. 273-291
- Б) СКОВОРОДА Г.С. РАЗГОВОР ПЯТИ ПУТНИКОВ ОБ ИСТИННОМ ЩАСТІЇ ЖИЗНИ // СКОВОРОДА Г.С. ТВОРИ: В 2-Х Т.-Т.1.-К., 1961. - С. 207-247
- В) ЮРКЕВИЧ П.Д. СЕРДЦЕ И ЕГО ЗНАЧЕНИЕ В ДУХОВНОЙ ЖИЗНИ ЧЕЛОВЕКА // ЮРКЕВИЧ П.Д. ФИЛОСОФСКИЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ. - М., 1990. - С. 69-103

VII.

- А) КОСТОМАРОВ М.І. «ЗАКОН БОЖИЙ» (КНИГАБУТТЯУКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ). - К, 1991
- Б) ДРАГОМАНОВ М.І. ШЕВЧЕНКО, УКРАЇНОФЛИ І СОЦІАЛІЗМ // ДРАГОМАНОВ М.І. ВИБРАНЕ. - К., 1991. - С. 341-399
- В) ФРАНКО І. ЩО ТАКЕ ПОСТУП // ФРАНКО І. ЗІБРАННЯ ТВОРІВ: У 50-ТИ Т. - Т. 45. - ФІЛОСОФСЬКІ ПРАЦІ. - К., 1986. - С. 300-348

VIII.

- А) ЛИПИНСЬКИЙ В. РЕЛІГІЯ І ЦЕРКВА В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ. - К., 1995 (ДИВ. ТАКОЖ: ПОЛІТОЛОГІЧНІ ЧИТАННЯ. - 1994 Р. - № 1-2)
- Б) ДОНЦОВ Д. НАЦІОНАЛІЗМ. ДУХ НАШОЇ ДАВНИНИ (ФРАГМЕНТИ) // ІСТОРІЯ ФІЛОСОФІЇ УКРАЇНИ. ХРЕСТОМАТІЯ. - К., 1993. - С. 434-453

IX.

- А) ЧИЖЕВСЬКИЙ Д. ФІЛОСОФІЯ НА УКРАЇНІ. 1926
- Б) ВЕРНАДСЬКИЙ В.І. ВИБРАНІ ПРАЦІ / КІЛЬКА СЛІВ ПРО НООСФЕРУ. - К.: 2005. - С. 266-275

X.

- А) НИЦШЕ Ф. АНТИХРИСТИАНИН // СБ. «СУМЕРКИ БОГОВ». - М., 1990 (ДИВ. ТАКОЖ: НИЦШЕ Ф. ТАК КАЗАВ ЗАРАТУСТРА. К., 1993. - С. 331-419)
- Б) САРТР Ж.П. ЭКЗИСТЕНЦИАЛИЗМ - ЭТО ГУМАНИЗМ // СБ. «СУМЕРКИ БОГОВ». - М, 1990
- В) КАМЮ А. МИФ О СИЗИФЕ. ЭССЕ ОБ АБСУРДЕ // КАМЮ А. БУНТУЮЩИЙ ЧЕЛОВЕК. - М., 1990 (ДИВ. ТАКОЖ: ЗБ. «СУМЕРКИ БОГОВ»)

Г) ЯСПЕРС К. ФИЛОСОФСЬКА ВЕРА (ТРЕТЬЯ ЛЕКЦІЯ: ЧЕЛОВЕК.; ЧЕТВЕРТАЯ ЛЕКЦІЯ: ФИЛОСОФИЯ И РЕЛИГИЯ) // ЯСПЕРС К. СМЫСЛ И НАЗНАЧЕНИЕ ИСТОРИИ.-М., 1991.- С. 442-476

XI.

- А) ПОППЕР К. ПРЕДПОЛОЖЕНИЯ И ОПРОВЕРЖЕНИЯ. РОСТ НАУЧНОГО ЗНАНИЯ. - ГЛ. 1 // ПОППЕР К. ЛОГИКА И РОСТ НАУЧНОГО ЗНАНИЯ. - М., 1983. - С. 240-290
- Б) КУН Т. СТРУКТУРА НАУЧНЫХ РЕВОЛЮЦИЙ. - М., 1975 (ПЕРЕДМОВА: С. 7-26; ВВЕДЕННЯ: С. 16-26; ДОПОВНЕННЯ 1969 Р.: С. 219-264)
- В) ФЕЙЕРАБЕНДП. ПРОТИВ МЕТОДОЛОГИЧЕСКОГО ПРИНУЖДЕНИЯ (ФРАГМЕНТИ) // ФЕЙЕРАБЕНДП. ИЗБРАННЫЕ ТРУДЫ ПО МЕТОДОЛОГИИ НАУКИ. - М., 1986. С. 126-159
- Г) ГАДАМЕР Х.Г. ИСТИНА И МЕТОД (ВВЕДЕННЯ. ПРОБЛЕМА МЕТОДУ. ПІСЛЯМОВА). - М., 1988. - С. 38-50; 615-646
- Д) ТУЛМИН С. КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ РЕВОЛЮЦИИ В НАУКЕ // СТРУКТУРА И РАЗВИТИЕ НАУКИ. -М, 1978.-С. 170-189
- Е) БАШЛЯР Г. ФИЛОСОФСЬКЕ ОТРИЦАННЯ (ОПЫТ ФИЛОСОФИИ НОВОГО НАУЧНОГО ДУХА) // БАШЛЯР Г. НОВЫЙ РАЦИОНАЛИЗМ. - М., 1987. - С. 160-280
- Є) ПРИГОЖИН., СТЕНГЕРС И. ПОРЯДОК ИЗ ХАОСА (НОВЫЙ ДИАЛОГ ЧЕЛОВЕКА С ПРИРОДОЙ). ПЕРЕДМОВА О. ТОФФЛЕРА. ВВЕДЕННЯ. ВИСНОВКИ. - М., 1986. - С. 11-68; С. 362-386

XII.

- А) СВІТОГЛЯД І ДУХОВНА ТВОРЧИСТЬ. - К: НАУКОВА ДУМКА, 1993(ОДНА ІЗ СТАТЕЙ ЗБІРНИКА НА ВИБІР)
- Б) КОПНИ П.В. ГНОСЕОЛОГИЧЕСКИЕ И ЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ НАУКИ. - М. : МЫСЛЬ, 1974. - 568С
- В) ШИНКАРУК В.І. СВІТОГЛЯД І ФІЛОСОФІЯ. ФІЛОСОФІЯ: ХРЕСОМАТІЯ (ВІД ВИТОКІВ ДО СЬОГОДЕННЯ): НАВЧ. ПОСІБ. / ЗА РЕД. АКАД. НАН УКРАЇНИ Л.В. ГУБЕРСЬКОГО. - 2-Е ВИД. - К.: ЗНАННЯ, 2012. - С.163-174
- Г) МАМАРДАШВІЛІ М.К. ЯК Я РОЗУМІЮ ФІЛОСОФІЮ. - К.1990. - С.14-26
- Д) КРИМСЬКИЙ С.Б. ПІДСИГНАТУРОЮ СОФІІ. К.-2008.-367 С
- Е) ПОПОВИЧ М.В. БУТИ ЛЮДИНОЮ. - К., 2011. - 223С
- Є) ЄРМОЛЕНКО А.М. СОЦІАЛЬНА ЕТИКА ТА ЕКОЛОГІЯ. ГІДНІСТЬ ЛЮДИНИ - ШАНУВАННЯ ПРИРОДИ. МОНОГРАФІЯ. - К.: ЛІБРА, 2010. - 416

5. Рейтингова система оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності аспірантів відповідно ECTS

Відвідування лекційних занять 20 лекцій -15 балів

Участь в роботі семінарів 30 занять - 25 балів

Написання рефератів -15 балів

Співбесіда за першоджерелами - 5 балів

Іспит — 40 балів

Всього: 100 балів

Сума балів за всі види навчальної діяльності аспірантів:

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	B	задовільно

6.Орієнтовний перелік питань на іспит

Змістовний модуль 1

Філософія і наукове пізнання: проблеми та їх еволюція (історичний аспект)

1. Передумови становлення філософії. Сучасне тлумачення предмету філософії. Раціональне ірраціональне у філософії. Духовно-практична інтенція філософії. Аналіз проблематики однієї з праць (н вибір): Агацці Е. Людина як предмет філософії; Мамардашвілі М.К. Як я розумію філософію; Ортега-і Гассет Х. Що таке філософія?

2. Філософія як запитування. Своєрідність філософських питань та структура філософського знання.
3. Поняття світогляду, його структура, основні функції та історичні типи. Філософія та світогляд. Специфіка взаємозв'язку наукового і філософського світоглядів.
4. Міф, релігія, наука, мистецтво, філософія як способи розв'язання світоглядних проблем. Міфологія в традиційному та сучасному суспільстві.
5. Характерні риси релігійного типу світосприйняття. Особливості переходу від міфологічного до релігійного світогляду. Світові релігії та їх роль у сучасному глобалізованому світі.
6. Поняття культури. Сутність та особливості кроскультурного процесу. Культура індивідуально-особистісна та масова: їх роль у сучасній історії. Зміст і основні форми міжкультурної комунікації. Культура як духовна підстава діяльності вченого.
7. Концептуальні засади давньоіндійської культури і філософії (брахманізм, буддизм, індуїзм) та їх сучасні трансформації.
8. Концептуальні засади давньокитайської культури і філософії (даосизм та конфуціанство) та їх сучасні трансформації.
9. Основні риси світосприйняття та філософії природи античної епохи. Роль античної філософії в становленні теоретичного мислення.
10. Характеристика основних періодів розвитку античної філософії та їхній зв'язок із розвитком давньогрецької науки. Порівняльний характер «західної» та «східної» філософських традицій.
11. Діалогічний метод (діалектика) Сократа та сучасна філософія і наука.
12. Філософія Платона: світ ідей, теорія пізнання, космологія, соціально-політичне вчення. Аналіз проблематики праці Платона «Держава».
13. Філософія Аристотеля: поняття науки, критика теорії ідей Платона, вчення про категорії, види причин, суспільно-політичні погляди. Аналіз проблематики праць Аристотеля «Метафізика» або «Політика» (за вибором).
14. Школи еліністично-римської філософії: кіники, епікурейці, стоїки, скептики та ін.
15. Теоцентризм як характерна риса культури та філософії Середньовіччя. Основні течії західно-середньовічної філософії: реалізм, номіналізм, концептуалізм.
16. Філософські ідеї в культурі Київської Русі. Вплив візантійської релігійно-філософської думки на філософську культуру Київської Русі. Аналіз проблематики праці Іларіона Київського «Слово про закон и благодать».
17. Особливості культури та філософії доби європейського Відродження: гуманізм, антропоцентризм пантеїзм, натуралізм. Ренесансний гуманізм та утопія. Філософія історії та політики в праці Н. Макіавеллі «Державець».
18. Особливості філософії та культури Нового часу. Проблема пошуку методології пізнання: підходи емпіризму та раціоналізму (Ф. Бекон, Р. Декарт).
19. Філософія Просвітництва: наука, освіта та соціальний прогрес. Аналіз проблематики праці Ш. Монтеск'є «Про дух законів».
20. Острозька академія, братські школи, Києво-Могилянська академія і формування нового типу освіти в Україні, Східній Європі.
21. Філософські погляди Г. Сковороди. Аналіз однієї з праць.
22. Філософія Ім. Канта: теорія пізнання, вчення про антиномії, етика.
23. Філософія Г.В.Ф. Гегеля: принцип тотожності мислення та буття, панлогізм, діалектика, розуміння історії. Аналіз співвідношення абстрактного та конкретного в пізнанні за працею Гегеля «Хто мислить абстрактно?».
24. Філософія Л. Фейєрбаха: антропологічний принцип та вчення про релігію.
25. Філософія К. Маркса: основні ідеї та їх історична доля. Аналіз проблематики однієї з праць (вибір): Маркс К. Економічно-філософські рукописи 1844 р. (глава «Відчужена праця»); Маркс К., Енгельс Ф. Німецька ідеологія. Розд. 1; Фромм Е. Концепція людини у Маркса.
26. Некласична філософія ХІХ ст.: опозиція раціоналізму у метафізиці волі А. Шопенгауера. Світ як воля та уявлення.
27. Некласична філософія ХІХ ст.: С. К'єркегор про екзистенційний характер філософської істини.
28. Некласична філософія ХІХ ст.: нігілізм Ф. Ніцше (аналіз основних ідей).

29. Українська соціально-політична і наукова думка XIX – першої половини XX ст. Формування української національної ідеї (Т. Шевченко, М. Костомаров, І. Франко, В. Вернадський, Д. Донцов, В. Липинський, М. Хвильовий – аналіз одного з концептуальних підходів на вибір).
30. Антропологічний ренесанс у філософії XX ст. (аналіз концепцій М. Шелера, Х. Плесснера, А. Гелена, Е. Кассіра та ін. – двох на вибір).
31. Герменевтика: проблема інтерпретації та розуміння, герменевтичне коло. Герменевтична філософія як методологія соціогуманітарних наук.
32. Релігійна філософія XX ст.: неомізм, тейхризм, сучасна протестанська теологія та метафізика, релігійний персоналізм, російська релігійна філософія (аналіз однієї течії за вибором). Аналіз однієї з праць на вибір: Г. Марсель. До трагічної мудрості та за її межі; П. Тейяр де Шарден. Феномен людини; М.О. Бердяєв. Джерела та смисл російського комунізму.
33. Людське існування як фундаментальна проблема екзистенціальної філософії: основні представники, школи, проблеми, категоріальний апарат. Аналіз однієї з праць (на вибір): Ж.-П. Сартр «Екзистенціалізм – це гуманізм»; А. Камю «Міф про Сізіфа».
34. «Постмодерністський поворот» в культурі XX ст. Характеристика культури премодерну – модерну – постмодерну. Філософський постмодернізм (Ж. Дерріда, Ж. Дельоз, Ж.-Ф. Ліотар, М. Фуко).
35. «Комунікативний поворот» у сучасній культурі та філософії: проблеми, основні поняття, етапи розвитку, представники. Аналіз проблематики однієї з праць К.-О. Апеля, М. Бубера, Ю. Габермаса, О. Гьоффе, К. Ясперса та ін. за працею Л.А. Ситниченко. Першоджерела комунікативної філософії. – К., 1996.
36. Українська релігійно-філософська думка XIX-XXст. (П. Юркевич, В. Соловйов, М. Бердяєв, Л. Шестов – аналіз двох вчень за вибором).

Змістовний модуль 2

Онтологія, гносеологія, феноменологія

37. Онтологія як вчення про буття. Історичні типи онтології. Принцип тотожності мислення і буття. Екзистенціальний вимір людського буття.
38. Історичні типи метафізики. Основні поняття оновленої метафізики. Постметафізичне мислення.
39. Філософія і наука. Історичні форми взаємодії та протистояння.
40. Свідомість як онтологічна проблема. Матерія і свідомість. Соціальна онтологія свідомості (Г.В.Ф. Гегель, К. Маркс, М. Вебер).
41. Основні філософські концепції свідомості. Структура свідомості. Свідомість як проблема феноменології. Феноменологія свідомості.
42. Умови і можливості людського пізнання. Поняття суб'єкта і об'єкта. Способи та форми взаємодії суб'єкта та об'єкта у науковому пізнанні.
43. Методи, форми, рівні пізнання. Єдність чуттєвого і раціонального у пізнавальному процесі. Методологічна свідомість.
44. Дискурсивний та інтуїтивний характер пізнання. Вплив історичних та соціокультурних факторів на пізнання. Поняття парадигми та наукового співтовариства. Науково-дослідні програми та їхні історичні типи. Методологічна роль парадигми і дослідницької програми у теоретичному пізнанні.
45. Мова та логіко-поняттєвий апарат наукового пізнання. Мова як засіб комунікації. Концепти та концептуалізація. Комунікативні, знаково-семіотичні та дискурсивні виміри наукового пізнання. Комунікативність філософії. Філософський зміст поняття «дискурс».
46. Місце і роль феноменології та герменевтики в сучасному науковому пізнанні. Методологічний потенціал феноменології та герменевтики у гуманітарному пізнанні. Постметафізичне концептуальне мислення: опозиції теорія - сценарій, метод - дискурс, поняття - метафора, істина - консенсус.
47. Філософія науки: проблема демаркації природознавства і гуманітарії. Парадигма діалогічності і гуманітаристичності. Єдність і відмінність природничо-наукового і соціально-гуманітарного пізнання.

Змістовний модуль 3 **Філософія світоглядної культури**

48. Соціальне буття як проблема. Предмет, об'єкт і функції соціальної філософії. Соціальна філософія в структурі філософського знання.
49. Поняття соціальної структури суспільства і ієрархічного рівня його організації. Проблеми формування національної еліти. Динаміка соціальної структури сучасного українського суспільства.
50. Суспільне і біологічне в людині. Філософські аспекти антропосоціогенезу.
51. Феномен духовності, її структура і творча спрямованість. Духовне життя суспільства. Цінності, як ядро духовного світу людини.
52. Теорія суспільного договору: Гоббс, Руссо, Локк, Монтеск'є.
53. Місце філософії історії в системі сучасних філософських знань, її взаємозв'язок з іншими галузями філософського пізнання.
54. Історична реальність як об'єкт філософії історії. Основні підходи до виміру історичного процесу. Специфіка законів історії, їх відмінність від законів природи.
55. Сенса, направленість, періодизація, скінченність та нескінченність як проблеми філософії історії. Розуміння свободи історичного вибору.
56. Проблема суб'єктів історії: нації, класи, маси. Роль особистості в історії.
57. Прогрес та регрес. Іудаїзм, християнство, просвітництво. Філософія Монтеня та Руссо. Гегельянство та марксизм.
58. Циклічне витлумачення історичного процесу (від Полібія до А. Тойнбі).
59. Роль економіки в суспільстві: трансформації економіки та політики в сучасному світі. Роль людського капіталу. Основні філософсько-економічні категорії. Сутність феномена власності. Бізнес як реальність сучасного суспільно-історичного процесу.
60. Співвідношення цивілізації та культури (М. Данилевський, О. Шпенглер, А. Тойнбі, М. Бердяєв).
61. Роль духовних чинників в історичному процесі. Концепції кінця історії (Г. Гегель, Ф. Фукуяма) та вісьової епохи К. Ясперса.
62. Поняття традиційного, індустріального та постіндустріального суспільства. Ідея інформаційного суспільства.
63. Політика і політична організація суспільства та їх роль у визначенні суспільних процесів. Аксіологічно-світоглядні принципи легітимності політики. Політичні системи суспільства: особливості політичної системи сучасної України.
64. Право і правосвідомість. Ідея правової держави. Право і закон. Право і справедливість. Держава як умова здійснення права у соціальному просторі. Право і мораль: особливості взаємозв'язку.
65. Громадянське суспільство і держава. Проблеми становлення громадянського суспільства в Україні.
66. Наука як чинник суспільного розвитку. Багатовимірність феноменанауки і багатоаспектність його філософського осмислення. Техніка і технологія в системі культури. Техніцизм.
67. Феномен сучасної глобалізації: економічний, технологічний, екологічний, інформаційний та інші аспекти. Базові аспекти глобалізації: торгівля й фінансові транзакції; рух капіталу та інвестицій; міграція людей та розповсюдження знань.
68. Прогнози і перспективи розвитку сучасної цивілізації. Глобальні проблеми сучасності. Римський клуб і його основні доповіді з питань світової проблематики та майбутнього людства.
69. Людина та комп'ютер на початку 3-го тисячоліття – проблема конкурентноспроможності. Проблема віртуалізації світу.

Змістовний модуль 4 **Методи, методологія і практика науково-дослідної діяльності**

70. Поняття науки. Екстерналізм та інтерналізм науки. Класична, некласична та постнекласична наука. Зміна філософських засад науки при переході від класичної до некласичної та постнекласичної науки. Наука в системі техногенної цивілізації.

71. Чуттєве і раціональне емпіричне і теоретичне пізнання.
72. Емпіричний та теоретичний рівні наукового пізнання та їх форми.
73. Специфіка фундаментального і прикладного наукового пізнання.
74. Поняття наукової картини світу. Історичні типи наукових картин. Гуманітарна картина світу.
75. Наука і гуманізм: етика вченого і її значення в науковій діяльності. Персональна етика вченого. Проблеми етичного регулювання наукових досліджень.
76. Сучасний процес глобалізації, його характерні риси, протиріччя і проблеми (С.Б. Кримський., Ю.В. Павленко. Цивілізаційний розвиток людства. – Київ, Фенікс. – 2007 – 313с.)
77. Критерії науковості пізнання. Наука і псевдонаука: головні відмінності, проблема демаркації. Наука і паранаука.
78. Особливості технічного пізнання відношення науки і техніки, наукового і технічного пізнання. Інженерний (Е. Капп, П. Енгельмейсер, Ф. Дессауер) та гуманітарний (Л. Мемфорд, Х. Ортега-і-Гассет, М. Гайдеггер, Ж. Едлюль) напрямки філософії техніки.
79. Наукове пізнання і світогляд вченого. Цінність науки. Поняття етосу науки. Наука і філософія, наука і релігія, наука і мистецтво.
80. Факт, проблема, гіпотеза, концепція і теорія як форми наукового пізнання: їх специфіка і роль в науці.
81. Взаємодія науки і практики як процес розвитку відносин опредметнення і розпредметнення в науковій діяльності.
82. Наслідки глобалізації для людини і суспільств та для творчої діяльності вченого. Нові імперативи відповідальності вченого в умовах глобалізації.
83. Наука як засіб розвитку світогляду і креативних можливостей людини. Поняття креативної людини.
84. Наукова парадигма, її особливості і роль в науковому пізнанні (Т.Кун). Специфіка і перспективи сучасних NBIC (нано-,біо-,інфо-,когно-)

Література

1. Андрос Є.І. Інтелект в структурі людського буття. – К. –2010. –357с.
2. Біблер В. Культура. Діалог культур. К. – 2018. –368с.
3. Бодрія Ж. Симулякри і симуляція. – К. –2018.
4. Вебер М. Про внутрішнє покликання до науки. – Дрогобич. – 2015. – 450с.
5. Винниченко В. Заповіт борцям за визволення. – К. – 1991.
6. Габермас Ю. Постметафізичне мислення. – К. 2011. – 280с.
7. Габермас Г.Г. Леова як горизонт онтології. – К. –2009. – 631с.
8. Горкгаймер Макс. Критика інструментального розуму. – К. – 2006. –283с.
9. Гжергорчик А. Наука правильного використання розуму в т. двох. – Львів, 2020.
10. Гуссерль Е. Криза європейських наук і трансцендентальна феноменологія. – Дрогобич. – 2015. – 311с.
11. Дротянко Л.Г. Філософія наукового пізнання. – К. 2010. – 224с.
12. Дільтей В. Філософія духовно-наукового знання. – Чернігів. – 2011. – 230с.
13. Бурдьє П'єр. Практичний глузд. – Львів. – 2003. – 508с.
14. Діалог як шлях до порозуміння. – К. 2017. – 152с.
15. Донцов Д. Дух нашої давнини. – К. 2005.
16. Єрмоленко А. М. Соціальна етика і екологія. Гідність людини – пошанування природи. – К. 2010. – 416с.
17. Платон. Держава. – К. 2017. – 336с.
18. Платон. Діалоги. – К.1995.
19. Кант І. Критика чистого розуму. – К. 2000. – 501с.
20. Луман Ніклас. Час і система раціональності. – К. 2011. – 224с.
21. Кирилюк Олександр. Християнська філософія вічності та часу у творах Григорія Сковороди. – Одеса – Київ. 2022. – 172с.
22. Кирилюк Олександр. Світоглядні категорії граничних підстав в універсальних вимірах культури. – К. 2008. – 415с.
23. Попович М. Філософія свободи. – К. 2018. – 542с.
24. Попович М. Бути людиною. – К. 2016. – 336с.
25. Іщенко Ю.А. Біогносис: подвійний топос життя. – Житомир –2010. – 300с.
26. Попович М. Червоне століття. – К. 2015. – 888с.
27. Кримський С.Б. Під сигнатурою Софії. – К. 2008. – 718с.
28. Кирилюк О. Універсалії культури та семіотика дискурсу. – К. – Одеса. 2023. – 291с.
29. Крисаченко В.С. Людина і біосфера: основи екологічної антропології. Підручник. – К. –1998. – 688с.
30. Данелла Медоуз, Йорген Рандерс, Денніс Медоуз. Межі зростання: 30 років потому. – К.2018. – 464с.
31. Марсель Енаф. Ціна істини: дар, гроші, філософія. – К. – 2019. – 512с.
32. Ніцше Ф. Ранкова зоря. Думка про моральні пересуди. – К. –2018. –800.
33. Поппер Карл Відкрити суспільство і його вороги. – Т.1, Т.2, – К. 1994.
34. Рижко Л. Науковий простір. – К. 2000. – 301с.
35. Рижко Л. Топологія науки. – К. 2009. – 512с.
36. Рижко В. Неоконцептологія. – К. 2016. – 624с.

37. Рижко Л.В. Програмно-цільові наукові дослідження: дискурс про перспективи та проблеми. Totallogy-XXI Постнекласичні дослідження (36 випуск) ЦГО НАН України К.: 2019, с.32-40.
38. Рижко Л.В. (2021) Цільові наукові дослідження і трансформації в професійній діяльності вченого. Філософська думка, (1), 149-161.
39. Рижко Л.В., Онопрієнко В.І., Бессалова Т.В. та ін. монографія. Учений в постмодерній культурі. Київ, Фенікс, 2019, 240с.
40. Рижко Л.В., Бессалова Т.В., Живага О.В. Програмно-цільові наукові дослідження. Методологія. Праксеологія. Монограф. – Електрон. Дан. Київ: Яроченко Я.В. 2024. 209с.
41. Сломен Стівен, Фербак Філіп Ілюзія знання. – К. 2018. – 344с.
42. Сартр Ж.П. Буття і ніщо. – К. 2000.
43. Таранов С.В. Внутрішня історія філософії. – К. 2023. – 194с.
44. Тоффер Е. Третя хвиля. – К. 2000. – 475с.
45. Шевченко Т.К. Повне зібрання творців: у 12-ти т.т. – К. 1989.
46. Фуко М. Археологія знання. – К. 1996.
47. Філософські основи наукових досліджень. – К. 2019. – 240с.
48. Юнг К.Т. Архетип і позасвідоме. – К. 2014. – 397с.
49. Філософія науки і культури. Словник за редакцією Н. Хамітова. –2024. – 437с.
50. Філософія науки, техніки і культури. – К. 2018. – 200с.
51. Флорида Р. Homo creatives. – К. 2018. – 310с.
52. Хамітов Н.В. Самотність у людському бутті. Досвід. мегаантропології. – К. 2018. – 370с.
53. Хамітов Н., Крилова С. Проблема гуманізму в умовах війни і миру. – К. 2024. – 208с.

Додаткова-навчально-методична література

1. Арон Реймон. Вступ до філософії історії. – К. 2005. – 578с.
2. Бичко А.К., Бичко І.В. інш. – Філософія як історія філософії. Підручник. – К. 2010. – 610с.
3. Бойко І.В. Філософія історії. Посібник. – К. 2006.
4. Бондач С. В. інші Історія української філософії. Підручник. – К. 2008.
5. Богачов А. Л. Філософська герменевтика. Навчальний посібник. – К. 2006.
6. Горський В.С. Історія української філософії. Курс лекцій. – К. 1996.
7. Гусєв В. І. Західна філософія нового часу. Підручник. – К. 2000.
8. Лакс М. Метафізика: сучасний курс. – 2021. – 608с.
9. Теоретичні проблеми сучасної етики. Навчальний посібник. – К. 2012.
10. Черній А. М., Чекаль Л.А. Філософія. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. – К. 2006. – 354с.
11. Філософія науки, техніки, архітектури. Навчальний посібник. – К. 2018. – 199с.